

Oaza miru nad Goricama

V znamenju 400. obletnice postavitve prve kapelice cerkvice – Izjemna Škrabčeva knjižnica in grobnica Burbonov – Potep med dišečimi starinskimi lepoticami

Tekst: **Katja Željan**

Frančiškanski samostan Kostanjevica z župnijsko cerkvijo Gospodovega oznanjenja Mariji je kompleks stavb, ki daje Novi Gorici poseben pečat – ne le vizualno, ampak tudi s svojo stoletno zgodovino in s pozicije nekakšnega sidrišča za prostor, ki ga obdaja. Kompleks stavb, imenovan Kostanjevica, ima svojo čelno stran obrnjeno proti Gorici, tisočletnemu, sedaj italijanskemu mestu, saj je bil prvotno zgrajen kot mestno svetišče. Zato je markantna samostanska podoba obrnjena proti jugu in mlademu mestu Nova Gorica kaže hrbtno stran.

Kar je seveda razumljivo, kajti kot vemo, je Gorica po drugi svetovni vojni ostala Italiji, v Novi Gorici pa so šele začeli polagati prve temeljne kamne. Kljub temu si je brez Kostanjevice ali na kratko Kapele, kot so jo ljudje poimenovali zaradi prvotno postavljene cerkvice, ne moremo zamisliti.

Obstaja več legend, povezanih s postavitvijo cerkvice na Kostanjevici, ki je dobila ime po gozdu, s katerim je bil hrib skoraj v celoti prekrit in v katerem je rastlo največ kostanjev. Leta 1623 je pobožni grof Matija Thurn dal tukaj zgraditi cerkvico, kamor so prenesli Marijino podobo, pred katero so se verniki zbirali v molitvi in k cerkvenim obredom. Ker je cerkvica po velikosti bolj spominjala na kapelo, se je hriba in cerkve prijelo ime Kapela.

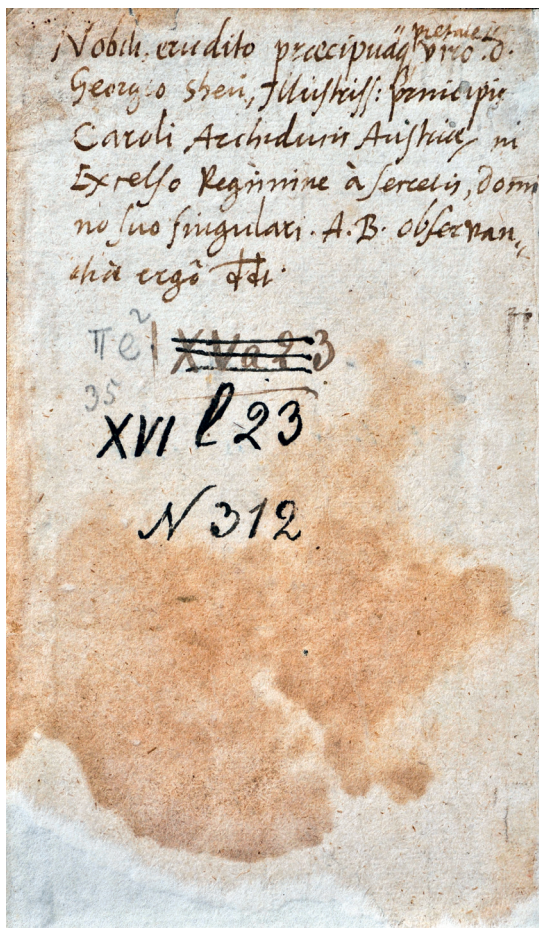
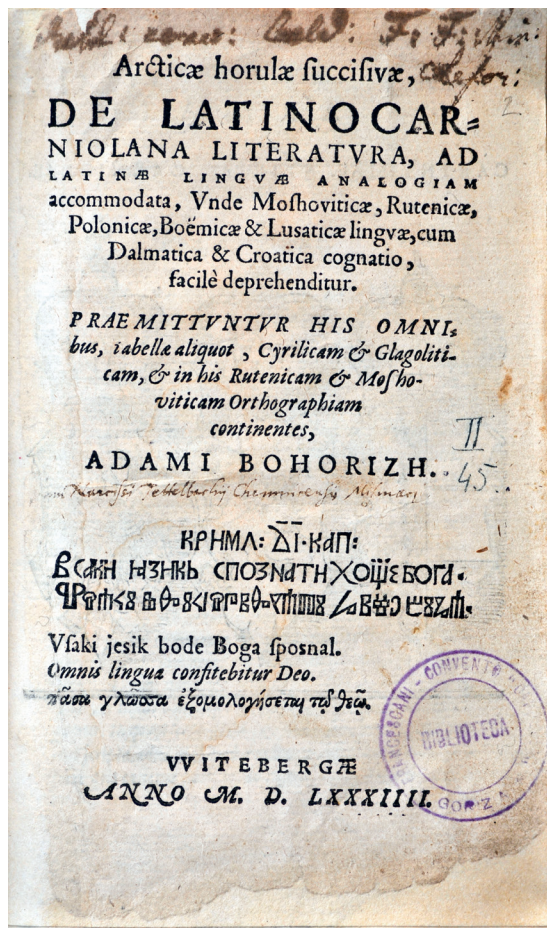
Na vzhodni strani kapele je zrastel tudi majhen prijazen samostan za stanovanje redovni družini, ki bi skrbela za cerkev in bi bila na razpolago romarjem in obiskovalcem. Bil je ločen od cerkve. Samostan na čudoviti legi nad mestom so si zaželeli redovniki različnih redov. Grof je z darilno listino 28. decembra 1649 cerkvico, samostan in manjše posestvo okrog samostana izročil redovnikom karmeličanom. V njihovem času je Kostanjevica

doživljala razcvet tako na duhovnem kot na materialnem področju.

Najprej so uredili cerkev. Verjetno so prvotno cerkvico celo porušili in zgradili novo, večjo, v velikosti današnje glavne ladje. Temu tlorisu je bil čez nekaj let dodan prezbiterij, še pozneje pa so bili glavni ladji dodani sedanji stranski oltarji in hodniki. Cerkev so v letih 1666–1706 okrasili z dragocenimi freskami in štukaturami. Leta 1784 je Kostanjevico zadel odlok cesarja Jožefa II., na podlagi katerega so z nje pregnali karmeličane, ki niso za seboj pustili ničesar. Devet let sta bila samostan in cerkev zaprta. Leta 1811 je bila Kostanjevica dodeljena v varstvo frančiškanom, ki jo upravljajo še danes in za cerkev skrbijo že več kot 210 let.

»Bratje frančiškani, ki so na Kostanjevico prišli pred 212 leti, so ves čas skupaj z ljudmi neutrudno skrbeli za cerkev in samostan. Veliko dela je bilo potrebnega, da so ohranili ne samo stavbe, ampak tudi življenje v njih. Vsak izmed njih v teh številnih letih je prišel z namenom in poslanstvom. V svojem času in s svojimi sposobnostmi. Brez njihove prisotnosti, skrbi za pastoralo, zraven pa tudi za ohranjanje zgodovinske in kulturne dediščine, bi bilo danes zagotovo povsem drugače,« je trdno prepričana **Mirjam Brecelj**, knjižničarka v Škrabčevi knjižnici na Kostanjevici.

Med prvo svetovno vojno je bila cerkev leta 1916 močno poškodovana, skoraj porušena. Ponovno so jo pozidali italijanski frančiškani v letih 1925–1928. Med drugo svetovno vojno je bilo v samostanu nastanjeno vojaštvo. Del samostana so uporabljali za zapore, v neposredni okolici pa so skopali tudi nekaj bunkerjev in rovov. Takoj po vojni so bila na samostanu in cerkvi opravljena le manjša popravila in vzdrževalna dela. Kasneje sta bila večkrat obnovljena; najtemeljiteje po potresu leta 1976.

V knjižnici, ki je zaradi vseh dragocenosti od leta 1952 tudi spomeniško zaščitena, je najpomembnejša knjiga zagotovo prva slovnica slovenskega jezika avtorja Adama Bohoriča *Arcticae horulae* (Zimske urice, 1584) z lastnoročnim posvetilom avtorja.

Franciškski samostan na Kostanjevici je eden od trinajstih v naši državi in hkrati edini, ki hrani posmrtno ostanke poslednjih članov francoske kraljevske rodbine Burbonov. Slednjo so namreč po t. i. julijski revoluciji leta 1830 pregnali iz domovine, po Škotski in Pragi pa so zatočišče leta 1836 našli pri goriškem grofu Coroniniju. Razlog, da so izbrali Gorico, je bilo verjetno milo goriško podnebje, a tudi strah Karla X., da bi zbolel za kolero, ki je takrat razsajala po Evropi, v Gorici pa je ni bilo. Ironija usode je včasih res velika: 17 dni po prihodu v Gorico je 79-letni Karel X. umrl prav za kolero, in to kot edina žrtev epidemije tistega časa v Gorici.

Ko je umiral, je skozi okno svoje sobe gledal na Kostanjevico. Izrazil je željo, da bi ga pokopali v tej samostanski cerkvi. Tako je Kostanjevica postala mali St. Denis, saj vsi francoski kralji, razen treh, počivajo v baziliki St. Denis severno od Pariza. Karel X. je torej edini kralj Francije, ki je pokopan zunaj Francije, in edini kralj, ki je pokopan v Sloveniji.

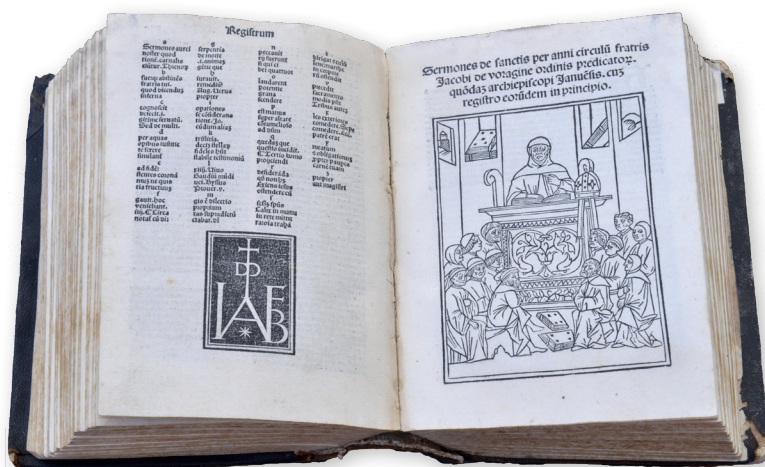
Ob zadnjem kralju Francije, simbolu slave in moči te kraljevske dinastije, so želeli biti pokopani tudi drugi člani družine: njegov najstarejši sin, ki bi vladal kot Ludvik XIX., vojvoda Angulémski, Marija Terezija Šarlota, vojvodinja Angulémska, žena in sestrična Ludvika XIX., sicer hči Ludvika XVI. in Marije Antoinette, njun nečak, sin Karla Ferdinanda in vnuk Karla X., zadnji član družine Burbonov, ki bi zasedel francoski kraljevi prestol in vladal kot Henrik V., njegova žena Marija Terezija Beatrika Kajetana in sestra Luiza Marija Terezija, pa tudi Pierre Louis Casimir, vojvoda Blakaški, ki je bil

dvorni minister Karla X. in mu je sledil v pregnanstvo. Zadnja umrla, Marija Terezija Beatrika Kajetana, je izpolnila željo moža Henrika V.: kostanjeviško kraljevo grobišče so namreč preuredili tako, da počivajo vsi zadnji člani dinastije v eni kripti.

Pod sredino cerkve so odprli prehod h kripti, ki je pod glavnim cerkvenim oltarjem. Poslednji Burboni spijo v kamnitih sarkofagih iz kraškega marmorja, v njih so lesene krste, v lesenih pa svinčene, kjer počivajo nepredušno zaprta balzamirana trupla. Vsak sarkofag tehta približno tri tone. V sarkofagu Karla X. je tudi posebna žara, v kateri je njegovo srce. Ker bi bil Henrik V. zadnji član njihove

Karel X. je edini kralj Francije, ki je pokopan zunaj Francije, in edini kralj, ki je pokopan v Sloveniji.

ZAKLJUČEK PROJEKTA POPISA INKUNABUL

Kot pravi Mirjam Breclj, se na Kostanjevici trenutno veselijo zaključka projekta popisa inkunabul, ki naj bi bil 6. decembra s predstavitvijo knjige Inkunabule v Novi Gorici. V njej bodo popisane vse tukajšnje inkunabule, vključno z eno iz Goriške knjižnice Franceta Bevka in petih iz zasebne zbirke Davida in Marinke Brezigar iz Solkana. »To je delo štirih vrhunskih italijanskih strokovnjakov, ki so prepoznali našo knjižnico in njen pomen ter se odločili za popis. To bo posebno in prvo tovrstno delo, saj bo izšla knjiga dvojezično: v slovenskem in italijanskem jeziku. Tako se sodeluje in takšni so rezultati. Čezmejni, brez velikih besed, z neprecenljivimi rezultati,« izpostavlja Brecljeva.

družine, ki bi zasedal kraljevski prostor (bil je zadnji naslovni kralj Francije), so mu na sarkofag pod steklen pokrov položili simbolno pozlačeno krono.

Sarkofagi so bili leta 1917 prepeljeni v karmeličansko grobnico na Dunaju, na Kostanjevico so jih vrnili leta 1932. Med vračanjem z Dunaja je krona skrivnostno »izginila«. In čeprav je sam francoski predsednik Mitterrand pisal nekdanjim jugoslovanskim oblastem,

naj dovolijo prenos posmrtnih ostankov poslednjih Burbonov v Francijo, ti še danes počivajo pri nas, na prgišču francoske zemlje ... Spoštovali so namreč poslednjo željo Karla X., da je pokopan na Kostanjevici.

V Škrabčevo knjižnico, ki ima kar 33 inkunabul ...

Pravo bogastvo se skriva tudi za zidovi Škrabčeve knjižnice, ki nosi ime po patru Stanislavu Škrabcu (1844–1918), velikem slovenskem jezikoslovcu, slovenistu iz 19. stoletja, ki je na Kostanjevici živel več kot štirideset let in je bil tu gotovo najbolj povezan s slovensko pisano besedo. Knjižnica je danes urejena v dveh večjih sobah v samostanskem traktu in ima nad 11.500 knjig. In ko smo že pri patru Škrabcu: prav on je bil zaslužen, da je knjižnica v desetletjih, ko je tu znanstveno deloval, pridobila bogato gradivo, najprej zato, ker je on sam s sodelavci veliko gradiva potreboval kot vir za izdajanje revije za frančiškanski tretji red *Cvetja z vertov svetega Frančiška*, potem pa tudi zato, ker so mu znanstveniki z vsega sveta pošiljali svoja dela v oceno ali v dar. Hude čase je knjižnica doživela med prvo svetovno vojno, ko je bila najprej spravljena v sodih v samostanski kleti, nato pa so jo Italijani odpeljali v Videm.

V obdobju med obema svetovnima vojnoma so iz nje izginili predvsem slovenski tiski. Ob koncu druge svetovne vojne pa so italijanski redovniki odnesli v Italijo vse inkunabule, torej prvotiske, knjige, ki so bile natisnjene do konca leta 1500, in druge dragocene tiske, ki so jih po posredovanju redovnih, cerkvenih in slovenskih državnih oblasti vrnili šele leta 1962. Razvoj knjižnice lahko tako delno spremljamo po katalogih, ki so nastali v letih 1788, 1852, 1858 in pred letom 1914; zadnjega (avtorskega in predmetnega) je v letih 1930–1932 sestavil pater Romano Aldegheri.

Med knjigami je zagotovo najpomembnejša prva slovnica slovenskega jezika avtorja Adama Bohoriča *Arcticae horulae* (Zimske urice, 1584) z lastnoročnim posvetilom avtorja. V knjižnici, ki je zaradi vseh dragocenosti od leta 1952 tudi spomeniško zaščitena, je največ del s cerkvenega področja (filozofija, teologija, Sveto pismo, življenje svetnikov, pridigarska literatura ipd.). V knjižnici je zastopanih kar 25 jezikov. Največ knjig je v nemškem jeziku (5186), nekaj manj jih je v latinskem in italijanskem. Slovenskih se je do danes ohranilo dobrih tisoč, saj naj bi jih precej izginilo v času bivanja italijanskih frančiškanov na Kostanjevici.

Med najdragocenejše bisere knjižnice sodijo prav inkunabule ali prvotiski. Knjižnica jih danes hrani 33; najstarejša med njimi, ki je hkrati tudi najstarejša knjiga v Škrabčevi knjižnici, pa je iz leta 1476. Naj dodamo, da so se na Kostanjevici pred kratkim razveselili pomembne pridobitve. Iz italijanskega Trenta se je namreč po več desetletjih v samostan vrnila inkunabula, ki je dolgo veljala za izgubljeno. »Kam je ta knjiga šla, vemo, ker so jih po drugi svetovni vojni italijanski frančiškani odpeljali v Trento in jih potem leta 1962 z restitucijo države vrnili. Ampak ta knjiga z vrnjenimi inkunabulami ni prišla do nas, ni je bilo,« pravi Mirjam Breclj.

Frančiškanski samostan na Kostanjevici je eden od trinajstih v naši državi in hkrati edini, ki hrani posmrtno ostanke poslednjih članov francoske kraljevske rodbine Burbonov.

Kompleks stavb, imenovan Kostanjevica, ima svojo čelno stran obrnjeno proti Gorici, saj je bil prvotno zgrajen kot mestno svetišče. Zato mlademu mestu Nova Gorica kaže hrbtno stran.

Pred dvema letoma pa so se italijanski strokovnjaki, ki vodijo popis inkunabul iz samostanske knjižnice na Kostanjevici, pri fundaciji sv. Bernarda v Trentu pozanimali o tej manjkajoči inkunabuli. Po spletu srečnih naključij se je tam res našla in tako se je po zaslugi odličnega sodelovanja med vodstvom slovenske in italijanske frančiškanske province, italijanskim ministrstvom za kulturo in zavodom za varstvo kulturne dediščine začel postopek vračanja. Izkazalo pa se je tudi, zakaj je knjiga ostala spregledana: dragocena inkunabula je namreč vezana v eno knjigo s še štirimi drugimi deli iz drugih obdobij. Včasih so namreč več del, ki so imela enak format,

■ **Detajl štukature ograje**

preprosto zvezali skupaj. »Gre za delo Johannesa de Sacrobosca z naslovom *De Sphaera Mundi*, torej govorimo o astronomskem priročniku. Ta knjiga je izredno lepo ohranjena, nekatere njene grafike so kolorirane, je pa iz leta 1488. To je celo štiri leta pred odkritjem Amerike,« ponosno pove Mirjam Breclj.

... ali med dehteče burbonke?

Če se boste po Novi Gorici, ki ima vrtnico celo v svojem občinskem grbu, potepali v maju, preprosto ne boste mogli mimo Festivala vrtnic, ki je posvečen prav kraljici vseh rož. Točno pred dvema desetletjema pa so v tukajšnjem Društvu ljubiteljev vrtnic v samostanskem vrtu posadili zbirko starih vrtnic, burbonk. Vrtnice, ki nosijo ime po otoku Île de Bourbon (danes se otok imenuje Réunion), ki je bil v času njihovega nastanka v lasti francoske kraljevske dinastije Burbonov, krasijo vrt na južni strani samostana, ki je drugi največji tovrstni rozarij v Evropi.

Še besedica ali dve o teh starinskih lepoticah: na otoku Île de Bourbon je leta 1817 prišlo do naključnega križanja kitajske vrtnice *Old Blush* in evropske damaščanke *Quatre saison*. Vrtnice so se ponašale s cvetenjem vso sezono, z rožnatimi barvami in izrazitim vonjem. Svetu so bile odkrite v Parizu prvič leta 1819 in ponovno 1821. S povratnimi križanji so jih vrtnarji vzgojili več kot 1500 različnih vrst. Večinoma so se izgubile in danes je večina od okrog 80 ohranjenih vrst zbranih na samostanskem vrtu na Kostanjevici, zbirka pa se vsako leto veča. In menda boste prav v vsakem letnem času zaradi tukajšnjega milega podnebja lahko občudovali vsaj kakšen cvet burbonk ... ■